

UN VERITABIL INTELECTUAL: MEDITAȚII ALE LUI VASILE ȚAPOC DESPRE MISIUNEA ȘI RESPONSABILITATEA SAVANTULUI ȘI PROFESORULUI

Svetlana COANDĂ

Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Svetlana Coandă, email: svcoanda@gmail.com

A TRUE INTELLECTUAL: VASILE ȚAPOC'S MEDITATIONS ON THE MISSION AND RESPONSIBILITY OF THE SCIENTIST AND THE TEACHER

Abstract: *The article analyzes the provisions regarding the mission and responsibility of the scientist and professors for the veracity of the knowledge obtained, for the results of the implementation of this knowledge, for his entire activity in the Code of Ethics of the State University of Moldova, which stipulates that scientists, researchers, professors must act in accordance with professional values, principles and ethical norms which are: academic freedom, personal autonomy, which includes freedom of thought and expression, justice and fairness, respect and tolerance, professionalism, merit, transparency, professional and social responsibility, honesty and fairness intellectual goodwill, kindness and care, solidarity and attachment to the institution. The ideas of professor and scientist Vasile Țapoc (1939-2021) are evoked about the need to respect these moral norms, about the professionalism of the scientist and the teacher and their moral profile as determinants of the development of science and, as a whole, of the culture of a society.*

Keywords: *scientist's mission, university mission, moral responsibility, Code of ethics, Code of ethics, intellectual, intellectual education, moral education*

Adnotare: *În articol sunt analizate prevederile cu privire la misiunea și responsabilitatea savantului și a profesorului pentru veridicitatea cunoștințelor obținute, pentru rezultatele implementării acestor cunoștințe, pentru întreaga sa activitate în Codul de etică al Universității de Stat din Moldova, în care este stipulat că savanții, cercetătorii, profesorii trebuie să activeze în conformitate cu valorile, principiile și normele etice profesionale cum ar fi: libertatea academică, autonomia personală, care include libertatea gândirii și a exprimării, dreptatea și echitatea, respectul și toleranța, profesionalismul, meritul, transparența, responsabilitatea profesională și socială, onestitatea și corectitudinea intelectuală, bunăvoința și grija, solidaritatea și atașamentul față de instituție. Sunt evocate ideile profesorului și savantului Vasile Țapoc (1939-2021) despre necesitatea respectării acestor norme morale, despre profesionalismul savantului și al profesorului și profilul moral al lor ca factori determinanți ai dezvoltării științei și, în ansamblu, ai culturii unei societăți.*

Cuvinte cheie: *misiunea savantului, menirea universității, responsabilitate morală, Cod de etică, Cod deontologic, intelectual, educație intelectuală, educație morală.*

Este general recunoscut și apreciat rolul științei și al tehnicii în dezvoltarea umanității. Cunoscuta afirmație a lui F. Bacon: „Știința este putere” – își demonstrează valabilitatea tot mai convingător. Actualmente, în condițiile sec. al XX-lea și al XXI-lea, când se dezvoltă tot mai intens tehnologii avansate în toate domeniile științei și tehnicii, devine stringentă întrebarea despre misiunea și responsabilitatea savantului pentru veridicitatea cunoștințelor obținute, pentru rezultatele implementării acestor cunoștințe, pentru întreaga sa activitate, deoarece, din practica secolelor trecute și a secolului nostru, despre consecințele progresului științifico-tehnic, care pot fi atât pozitive, benefice pentru umanitate, cât și negative, în unele cazuri, chiar catastrofale.

Desigur, responsabilitatea savantului pentru acumularea și îmbunătățirea cunoștințelor, pentru rezultatele activității sale e determinată de mai mulți factori, dar totuși, considerăm că, în primul rând, de factorul moral, deoarece atât dezvoltarea științei, cât și profilul, imaginea savantului sunt strâns legate de morală, depind de sistemul de valori împărtășit de acesta. Încă Socrate atenționa asupra priorității valorilor morale, menționând: „Dacă umblu printre voi, nu fac nimic altceva decât să încerc a vă convinge pe toți, tineri sau bătrâni, să nu vă îngrijiți de trupuri mai presus de orice; nici să vânați cu atâta înverșunare averi, cât să vă osteniți pentru suflet; pentru felul cum s-ar putea el desăvârși; căci nu din averi izvorăște virtutea, ci din virtute izvorăsc și averile și toate celelalte bunuri omenești”. [1]

Actualmente, în cadrul comunităților științifice s-au dezvoltat sisteme proprii de norme și valori morale, imperative, interdicții care reglementează activitatea pedagogică și științifică și care sunt fixate în Coduri deontologice, Coduri de etică ale savanților, cercetătorilor, profesorilor. Astfel, în *Codul de etică al Universității de Stat din Moldova*, este stipulat că savanții, cercetătorii, profesorii trebuie să activeze în conformitate cu valorile, principiile și normele etice profesionale generale care sunt: libertatea academică, autonomia personală, care include libertatea gândirii și a exprimării, dreptatea și echitatea, respectul și toleranța, profesionalismul, meritul, transparența, responsabilitatea profesională și socială, onestitatea și corectitudinea intelectuală, bunăvoința și grija, solidaritatea și atașamentul față de instituție.[2]

Așadar, responsabilitatea profesională și socială a savantului, a profesorului este o cerință deosebit de importantă. Savantul trebuie să se mobilizeze ca să prezică efectele cercetărilor sale asupra unor persoane și comunități, asupra naturii și societății în ansamblu și să își asume responsabilitatea socială pentru consecințele și efectele respective. Respectarea acestei norme morale e determinată, în primul rând, de profesionalismul savantului, al profesorului. Iar pentru a fi un profesionist în adevăratul sens al cuvântului, iată ce ne sfătuia profesorul și savantul Vasile Țapoc în *interviul – chestionar*, acordat cu ocazia aniversării a 75 de ani ai USM: „Ca să fii printre cei mai buni specialiști din domeniul tău, trebuie să-ti dedici viața învățării permanente. Inclusiv învățării prin propriile cercetări. Fenomen cunoscut sub denumirea *învățării pe durata întregii vieți*... Îmbrățișarea profesiei să se producă din dragoste, iar aceasta să fie menținută printr-un efort permanent de perfecționare continuă prin sinteza experienței răspândită în literatura științifică, artistică, religioasă, filosofică de-a lungul istoriei și pusă în analogie cu necesitățile proprii experiențe. Pentru a fi printre cei mai buni în cadrul profesiei alese se cere pasiunea, fanatismul învățării și, repet, perfecționării continue.”[3]

În contextual acestor rigori, profesorul Vasile Țapoc vorbea despre menirea Instituțiilor superioare de învățământ, a Universității în societate, despre menirea și datoria morală a profesorilor și savanților care activează în cadrul universitar. El menționa gradul de importanță sporit al responsabilității morale a omului de știință și cultură „față de sine, față de cei care i-au dezvoltat aptitudinile și l-au format ca specialist, ca și față de poporul căruia aparține”, în special,

în condițiile actuale, când „întreaga știință și, de fapt, întregul sistem de învățământ au devenit potențial aplicabile.”[4] Accentuând că știința și cultura sunt factorii decisivi ai dezvoltării societății, V. Țapoc scria în articolul *Menirea universității în societatea contemporană*: „O universitate are menirea de a conștientiza și promova adevăratele idealuri ale națiunii și prin aceasta idealul universitar e identic în esență cu cel național. Dacă „știința e putere”, iar universitatea e „așezământ al științelor”, atunci idealul ei devine de a aprinde nu doar farul științelor, ci și de a lumina întreaga activitate a poporului cu lumina științelor – atât activitatea de stăpânire a naturii prin tehnologii industrial-economice avansate, cât și activitatea socială prin știința socioumană și cultura moral-juridică.”[5]

În viziunea notoriului nostru profesor și savant, este necesar de pus accent pe „înaltul profesionalism și cultură”, pe „sacrificiul muncii și disciplina de muncă”, pe efortul „de a ridica prin știință și cultură – promovate de sistemul de învățământ – la un nou nivel neamul nostru prin dezvoltarea tuturor calităților lui, pentru ca el să-și poată ocupa locul binemeritat printre națiunile Europene și ale lumii.” Acesta trebuie să fie „idealul, dar și norma etică a activității fiecărui universitar.” În aceeași ordine de idei, profesorul Vasile Țapoc menționează că spiritul universitar este determinat de anumite principii valorice, cum ar fi: dăruire de sine, disciplină, comunicare sinergică, abordare serioasă a obiectivelor, valorizarea propriului potențial și potențialul studenților, solidaritatea, angajamentul și responsabilitatea față de împlinirea năzuințelor corpului academic și celor ale societății, principii cultivate în special de științele socio-umane, un rol important aparținându-i filosofiei. El vorbește chiar de existența „Sufletului universitar”, care este „animat de ideea dorului profesorilor de a se autoinstrui și de a instrui studenți – în aceasta constă menirea universității.”[5]

Pentru a explica mai detaliat misiunea și responsabilitatea savantului și a profesorului, Țapoc apelează la o categorie mai largă – intelectualul (care include și savantul, și profesorul ș.a.) și menționează că datoria intelectualului este educația intelectuală, care presupune „adaptarea personalității viitorului specialist la realitatea obiectivă... Stăpânirea cunoștințelor fundamentale, de cultură generală, valabile la nivelul fiecărui domeniu... cultivarea aptitudinilor cognitive superioare... dezvoltarea resurselor afectiv-motivaționale ale învățării... dezvoltarea creativității...” dar, nu în ultimul rând, și educația morală. „Intelectualul este acel specialist care-și asumă responsabilitatea de acumularea și îmbunătățirea cunoștințelor, păstrarea și comunicarea valorilor spirituale comunității sociale și implicarea personală în punerea în practică a acestora în viața de zi cu zi.” – menționa profesorul Vasile Țapoc în articolul *Intelectualul și codul moral al specialistului*[6]

Prin evocarea acestor idei, Vasile Țapoc este în consens cu Jürgen Habermas, convingerea căruia era că „intelectualul trebuie să facă neîntrebat – așadar fără însărcinare din partea cuiva – uz public de cunoștința sa profesională, de care dispune ca filosof sau scriitor, ca specialist în științele sociale sau ca fizician, de exemplu... El trebuie să se limiteze la teme savante, să promoveze informații obiective și argumente cât mai bune, el trebuie să se străduiască, de asemenea, să îmbunătățească nivelul discursiv nemulțumitor al controverselor publice... El nu trebuie să-și îngăduie să folosească influența pe care o dobândește prin cuvânt ca mijloc pentru dobândirea puterii...”[7]

Profesorul Vasile Țapoc a elaborat și un proiect de *Jurământ al absolventului Universității de Stat din Moldova*, considerând că *Jurământul* „ar servi ca formă de angajament solemn prin care specialistul, la începutul carierei profesionale, se obligă să-și asume toată responsabilitatea morală pentru consecințele intenționate și neintenționate ale acțiunilor sale.” Acest proiect de *Jurământ* prevede grija și responsabilitatea viitorului savant, viitorului cercetător pentru „crește-

rea, îmbogățirea cunoștințelor acumulate", pentru „căutarea adevărului”, pentru evaluarea riguroasă a rezultatelor muncii depuse, pentru continuarea autoinstruirii și autoperfecționării, precum și asumarea obligativității de a anticipa și contracara orice întrebuintare neadecvată a cunoștințelor obținute. Drept răsplată pentru îndeplinirea acestor promisiuni, pentru fidelitate jură-mântului va fi satisfacția și fericirea „de viață și de profesiunea practică”, onoarea și respectul tuturor [4].

Vorbind despre importanța și responsabilitatea intelectualilor, Vasile Țapoc se referea nu doar la cei care se manifestă prin crearea operelor eponime, ci la toți intelectualii, pe care el îi numește „intelectuali anonimi”. Un veritabil intelectual, prin munca lui zilnică, mai cu seamă ca educator, „lichidează ruptura dintre adevărul știut și adevărul trăit prin exemplul propriu”... propagă morala fără a cădea în moralism... se manifestă în „triplă funcție: ca știutor, ca învățator și ca magistrul spiritual”, menționa remarcabilul nostru profesor. Și aceasta cu condiția de a fi modest, de a nu se crede deosebit, de a acționa, angajându-se social prin cuvânt și exemplu, mereu de pe pozițiile onestității și adevărului. Suntem martori că aceste trăsături îl caracterizează pe deplin pe Vasile Țapoc – veritabil intelectual, distins profesor și savant, care, în prodigioasa sa activitate didactico-științifică, a accentuat în permanență meritul specific al disciplinelor umaniste, inclusiv al filosofiei, în formarea acestor calități morale.

Concluzia la care ajunge distinsul profesor Vasile Țapoc, care, după cum bine știm, și-a consacrat întreaga viață procesului didactic și cercetării științifice, este că intelectualii, prin tripla lor funcție: obținerea cunoștințelor, comunicarea acestora semenilor și acordarea ajutorului în implementarea acestor cunoștințe în viața de zi cu zi, joacă un rol decisiv în dezvoltarea societății, iar învățământul universitar, prin pregătirea intelectualilor veritabili, are un rol decisiv, greu de supraapreciat în asigurarea acestui proces. [5]

Încheiem prin a menționa importanța și actualitatea acestor meditații ale lui Vasile Țapoc, care prin exemplul propriu, prin întreaga viață și activitate consacrată procesului didactic și cercetării științifice a pus în valoare înalte norme morale. Fiind un adevărat erudit, un pedagog iscusit, un veritabil intelectual, V. Țapoc a conștientizat profund misiunea și responsabilitatea savantului și profesorului, fapt evident și prin epigraful preferat, merit să fie povața dată cititorilor și discipolilor săi: „*Trebuie să devenim noi înșine întruchiparea schimbării pe care o căutăm în lume.*”

Referințe bibliografice:

1. Platon. *Apologia lui Socrate*, 30a-30c.
2. *Codul de etică al Universității de Stat din Moldova*. Chișinău: USM, 2007.
3. USM – 75 ani. *Interviu-chestionar cu Vasile Țapoc, absolvent al USM, promoția 1966, Facultatea Filologie*. Chișinău, 2021.
4. Țapoc, V. *Jurământul absolventului Universității de Stat din Moldova*. Articol publicat în ziarul „Universitatea de Stat din Moldova” din 3 octombrie, 2008 // Țapoc, V. *Filosofia în orizontul vieții. Profesorul universitar, doctor habilitat în filosofie Vasile Țapoc la 75 de ani*. Chișinău, 2014, p.169.
5. Țapoc, V. *Menirea universității în societatea contemporană*. // *Studia Universitatis*. Revista științifică a Universității de Stat din Moldova. Seria «Științe umanistice», 2011, nr.4 (44), pp.5-9.
6. Țapoc, V. *Intelectualul și codul moral al specialistului*. Articol publicat în ziarul „Universitatea de Stat din Moldova” din 24 februarie 2009. // Vasile Țapoc. *Filosofia în orizontul vieții. Profesorul universitar, doctor habilitat în filosofie Vasile Țapoc la 75 de ani*. – Chișinău, 2014, p.177.
7. Marga, A. *Filosofia lui Habermas*, Iași: Polirom, 2006, p.32.

Acest articol a fost elaborat în cadrul Proiectului: „*Abordarea epistemologică a dezvoltării personale și a educației pentru societate: de la strategiile transdisciplinare la finalitățile pragmatice ale societății actuale din Republica Moldova*”, cifrul 20.80009.1606.08.
